

Ο ΛΑΪΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ JÖRG HAIDER¹

Doron Rabinovici*

ΠΡΟΣΦΑΤΑ η Αυστρία γιόρτασε δύο επετείους αποφασιστικής σημασίας: η Δεύτερη Δημοκρατία έκλεισε τα πενήντα της χρόνια, και το Σύνταγμα έχει υπογραφεί εδώ και σαράντα χρόνια. Το αυστριακό Κράτος μπήκε στην εποχή της ενηλικίωσης, παρότι οι εκπρόσωποί του αρέσκονται να υπογραμμίζουν σε ορισμένους λόγους τους ότι η Αυστρία ήταν ένα μικρό Κράτος, καταδικάζοντάς την έτσι σε μια παιδικότητα, σε μια αιώνια νηπιότητα, μια κατάσταση αθωότητας και ιστορικής ανευσυνότητας. Η μικρή έκταση της Αυστρίας, αυτός ο κοινός τόπος που άλλοτε αντλούσε τη νομιμότητά του από τη γειννίαση με τις δύο μεγάλες δυνάμεις, δε θεωρείται πια ιδιαίτεροτητα μετά το 1989: στο χάρη της Ευρώπης, βλέπουμε να εμφανίζονται μικρότερες όμορφες χώρες, κι εκείνοι που άλλοτε υποψιθούριζαν small is beautiful στοχάζονται αφεξής πάνω στη διαλεκτική σχέση της ποσότητας με την ποιότητα. Ο διάβολος δε φαίνεται να είναι κλήρα των υπερδυνάμεων, φωλιάζει επίσης και στα μικρά Κράτη. Στις αρχές της δεκαετίας του '80, η Βιέννη φερόταν ως η πρωτεύουσα των Lippizans, και το σκούρο χρώμα, στην παραδουνάβια δημοκρατία, θύμιζε στην καλύτερη περίπτωση τις σοκολάτες Mozartkugeln και την Sachertorte. Μερικά χρόνια αργότερα, η εικόνα της Αυστρίας είχε αλλάξει: είτε σκεφτούμε το κρασί ή τον Waldheim, είτε σκεφτούμε το σκάνδαλο «Lucopa» ή τις σχέσεις με την Ανατολή, κανείς δε φαίνεται να πιστεύει πια την εικόνα της μικρής αθάνας Αυστρίας που είχε προβληθεί μετά το 1945, της χώρας που εμφανιζόταν ως το πρώτο θύμα του Χίτλερ.

Σ' αυτόν τον κόσμο η Αυστρία σήμαινε πολλά πράγματα. Άλλοτε ήταν μια χώρα. Μετά τον Waldheim η Αυστρία αντιπροσώπευε για πολλούς μια νευρώση. Σε διεθνές επίπεδο είχε τεθεί σε καραντίνα. Όλα τα ψεύδη που έγιναν δεκτά κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, εξαιτίας της ισορροπίας του τρόμου, είχαν γίνει αφορήτα. Οι ΗΠΑ δεν έδειχναν καμιά λεπτότητα με τους συμμάχους που είχαν αναδειχθεί σε συνεργάτες και συνενόχους του εθνικο-σοσιαλισμού, αλλά παρέμειναν έμπιστοι αντικομμουνιστές μετά το 1945. Η Ουάσινγκτον δεν επεδίωκε πλέον την εύνοια της Αυστρίας. Η συνωμοσία της σιωπής αίφνης δεν είχε πλέον λόγο ύπαρξης. Το Λαϊκό Αυστριακό Κόμμα (Österreichische Volkspartei) διεξήγαγε μια προεκλογική εκστρατεία με ξεκάθαρο αντισημιτικό πνεύμα: για πρώτη φορά στην ιστορία της Δεύτερης Δημοκρατίας, οι σοσιαλδημοκράτες κατήγγειλαν το φασιστικό παρελθόν ενός από τους αντιπάλους τους. Οι αυστριακοί εξέλεξαν έναν πρόεδρο στον οποίο οι ΗΠΑ είχαν απαγορεύσει τη διαμονή και τον είχαν γράψει στη watchlist. Προσωπικότητες του δυτικού κόσμου πάσχισαν, κατά το δυνατόν, να αποφύγουν κάθε συνάντησή με τον πρώτο τη τάξει εκπρόσωπο του αυστριακού Κράτους. Όλα αυτά ήταν αδιανόητα λίγα χρόνια πριν. Ό,τι είχε ευοδωθεί στη σκιά της σύγκρουσης Ανατολής-Δύσης, μέσα στο κλίμα της κοινωνικής αλληλεγγύης και του κρατικού κορπορατισμού, στοιχεία που συνιστούσαν την ιδιοτυπία της Αυστρίας μέσα στους κόλπους της δυτικής δημοκρατίας, τώρα ήταν απηρχαιωμένο. Η αρχή της πλήρους απασχόλησης, η σταθερότητα του πολιτικού πεδίου και όλοι οι ιδρυτικοί μύθοι της Δεύτερης Δημοκρατίας είχαν τε-

θεί υπό συζήτηση. Η νέα γενιά, που δεν είχε επηρεαστεί από το Μάη του '68, εκδηλώθηκε ξαφνικά με σφοδρότητα. Μέσα στην κοινωνία των *υπηκόων*¹, που αποτελούσε άλλοτε το κέντρο της αυτοκρατορίας των Αψβούργων, ο πρωθυπουργός μπορούσε στο εξής να χαρακτηριστεί ψεύτης ατιμώρητα. Ενώ οι διαπιστευμένοι διπλωμάτες του εξωτερικού, οι καλλιτέχνες και οι επιστήμονες υπεράσπιζαν την πατρίδα τους, οι διανοούμενοι ασκούσαν όλο και πιο καταλυτική κριτική. Παρά τη θέλησή του ο Waldheim υπήρξε Aufklärer (διαφωτιστής). Ό,τι αρνήθηκαν επί χρόνια, τώρα εκφραζόταν ανοιχτά: παραβιάζοντας τα σύνορα ενός ξένου έθνους, η Βέρμαχτ δε συνάντησε πουθενά σταθερότερο ενθουσιασμό απ' ό,τι στην Αυστρία. Οι αντισημιτικές κατευθυντήριες γραμμές της *Πορείας προς την Ανατολή* (Ostmark) χρησίμευσαν ως πρότυπο στη Γερμανία. Αν τον Μάρτιο του 1938 το γερμανικό Ράιχ πραγματοποίησε το Anschluß, το πογκρόμ του Νοεμβρίου σφράγισε την ευθυγράμμιση του Παλαιού Ράιχ με την αντισημιτική πολιτική της Πορείας προς την Ανατολή. Η αυστριακή κοινωνία έγινε ναζιστική και δεν έπαψε να είναι τέτοια μετά το 1945. Τα μεγάλα κόμματα ανταγωνίζονταν σε ποταπότητα για να κερδίσουν την εύνοια των ναζί και αγόραζαν τις ψήφους τους με τίμημα την εγκατάλειψη των αντιφασιστικών τους πεποιθήσεων. Το 1945 η αυστριακή ταυτότητα θεμελιώθηκε στην αποφυγή και στην άρνηση κάθε πολιτικής ευθύνης, μια και το βάθος της ενοχής επεερίφθη στη Γερμανία. Το 1986, πάνω από σαράντα χρόνια μετά το Άουσβιτς, ήταν εφικτό να κερδηθούν οι εκλογές στην Αυστρία χάρη στον αντισημιτισμό – ή τουλάχιστον παρά τον αντισημιτισμό. Ο Waldheim εξελέγη πρόεδρος, αλλά το κόμμα που τον υποστήριξε έχασε στο εξής όλες τις εκλογικές μάχες. Η πολιτική της μνησικασίας, την οποία υποστήριξε, έγινε δόγμα μιας άλλης πολιτικής δύναμης: των «Φιλελευθέρων» (Die Freiheitlichen) και του Jörg Haider. Αυτός τέθηκε επικεφαλής του κόμματός του λίγους μήνες μετά την εκλογή του Waldheim, πράγμα διόλου τυχαίο. Από την εποχή της Πρώτης Δημοκρατίας, κιόλας, ο όρος Freiheitlich δεν είχε και μεγάλη σχέση με το φιλελευθερισμό της δυτικής Ευρώπης ή με τους αμερικανούς Liberals, που ανήκαν μάλλον στην αριστοκρά. Στην Αυστρία, ο όρος δεν αναφερόταν στον πολιτικό φιλελευθερισμό – μέχρι την ίδρυση, πριν από δύο χρόνια του «φιλελεύθερου φόρουμ». Στην παραδουνάβια μοναρχία, το «εθνικο-γερμανικό» ή φιλελεύθερο ρεύμα απέρριπτε το πολυεθνικό Κράτος των Αψβούργων και το ρωμαϊκό καθολικισμό προς όφελος ενός βιολογισμού που ανακάτευε κοινωνικό δαρβινισμό και αντισημιτικό ρατσισμό. Αυτή η ιδεολογία είχε επηρεάσει τις ιδέες του νεαρού αυστριακού Αδόλφου Χίτλερ. Αυτή την παράδοση επικαλείται το Φιλελεύθερο Αυστριακό Κόμμα (Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ) που ιδρύθηκε την επαύριο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και συγκέντρωσε όλους τους παλιούς ναζί που αρνούνταν να ενσωματωθούν στο λαϊκό καθολικό κόμμα ή το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα. Σήμερα, οι «Φιλελεύθεροι» εξεγείρονται ενάντια στους θεσμούς του αυστριακού κράτους και της μεταφασιστικής κοινωνικής συνεργασίας προτείνοντας με τη σειρά τους μια πολιτική μνησικασίας. Το FPÖ απέβη αληθινό λαϊκό κόμμα και συσπειρώνει τη μάζα των απομονωμένων εκλογέων. Οι «Φιλελεύθεροι» είναι εκείνοι που δεν νιώθουν πλέον ότι ανήκουν στην Εκκλησία ή σε ένα συνδικαλι-

στικό κίνημα, και απορρίπτουν ό,τι είναι «ξένο στον τόπο» τους. Το λαϊκό κόμμα έχασε εκλογές και έδρες προς όφελος των φιλελευθέρων. Ο Haider θέρισε ό,τι έσπειρε ο Waldheim. «Οι μεν βρίσκονται σε παρακμή, ενώ οι δε σε πλήρη ανάπτυξη, έτσι ο νεαρός Haider εκφράζει μεγαλόφωνα ό,τι ο γέρος Waldheim υποχρεωνόταν να κρύβει. Ο Waldheim πάσχιζε να αποκαταστήσει το παρελθόν, ο Haider πασχίζει να δικαιολογήσει το μέλλον», γράφει ο δημοσιογράφος Walter Oswald. Η επιτυχία του Haider δεν αφορά μόνο την Αυστρία. Ο Haider δεν αντιπροσωπεύει απλώς μία επανεμφάνιση της άκρας δεξιάς. Δεν είναι το πρόβλημα, αλλά το σύμπτωμά του. Στις ταβέρνες της Καρινθίας, ο Haider εκμεταλλεύεται την παράδοση· στις μοντέρνες ντισκοτέκ επωφελείται από τη μόδα· χωρίς προειδοποίηση ανεβαίνει σε ένα ελικόπτερο κοστούμαρισμένος για να παραστεί σε μια συνέλευση του διεθνούς Τύπου. Αλλά ο καιροσκοπισμός του δε συνεπάγεται την απουσία ιδεών. Το στυλ του φέρνει στο νου το γρήγορο μοντάζ των βίντεο κλιπ. Όλες οι κινήσεις επιτρέπονται, αρκεί να συμφωνούν με το κλιπ. Στη σημερινή Αυστρία αυτό είναι ένα από τα κλειδιά της επιτυχίας. Ο Haider πήρε τις αποστάσεις του από τους ναζί, με ένα σαρδόνιο χαμόγελο. Σε κάθε του συνέντευξη έχει ένα διαφορούμενο γέλιο. Δίνει ένα μήνυμα σε κείνους που τον κατηγορούν ότι πρόσκειται στους ναζί, ενώ η παραδοσιακή πελατεία του χαίρεται που ο καλός τους Jörgl είναι πανούργος· του δίνει χαρά η σκέψη ότι δεν τον εξομοιώνουν με τους ναζί, αλλά μάλλον ότι υποψιάζονται πως ανήκει σ' αυτούς. Ένα πράγμα είναι βέβαιο: σήμερα, στην Ευρώπη, ο Haider ανήκει στους πολυάριθμους πολιτικούς άνδρες που θέλουν να κερδίσουν ψήφους με σοβινιστικά συνθήματα που στρέφονται ενάντια στους ξένους· αλλά οι εκλογικές του επιτυχίες και η άνοδός του τον καθιστούν εξαιρετική περίπτωση. Το 1992, η εβδομαδιαία εφημερίδα *Die Zeit* δημιούργησε την έννοια «χαϊντερισμός». Στο «Who's who του μίσους προς τον ξένο», το ιταλικό περιοδικό *Espresso* δεν παρέλειψε να μνημονεύσει τον Haider, και χαρακτήρισε το FPÖ «ριζοσπαστική λαϊκιστική ομάδα». Ο ηγέτης της Καρινθίας επέσυρε μάλιστα την προσοχή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ενάντια στο ρατσισμό, ο οποίοςς χαρακτηρίστηκε «φασισμός για γιάπις». Μέσα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης, που αφορά και την Αυστρία, η πρόκληση του Haider μπορεί να ξεπεράσει τα αυστριακά σύνορα. Στο εξής μεταφέρεται στις Βρυξέλλες και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Ο πειρασμός της τοπικής ιδιαιτερότητας, το σύνθημα της Ευρώπης των εθνότητων, που θα ήταν μάλλον μια Ευρώπη τοπικισμών, είναι οι νέοι ορίζοντες του παλαιού εθνο-γερμανο-αυστριακού ρεύματος. Αυτό που διακρίνει την πλειονότητα των κομμάτων της άκρας δεξιάς

στην Ευρώπη από το FPÖ, είναι η θέση του μέσα στην κοινωνία. Μόνο το FPÖ είναι μια αναγνωρισμένη πολιτική δύναμη, και όχι ένα περιθωριοποιημένο και περιφρονημένο κόμμα, όπως το DVU ή οι γερμανοί Republikaner. Το FPÖ εδρεύει από δεκαετίες στο Κοινοβούλιο της Βιέννης· στις αρχές της δεκαετίας του '70, υποστήριξε τη σοσιαλιστική μειονότητα του Kreisky ενάντια στους συντηρητικούς κληρικαλιστές· συνακόλουθα προσεγγίστηκε από το Λαϊκό Κόμμα, προτού να ανέλθει για κάποια χρόνια στα κυβερνητικά αξιώματα, χάρη στο Αυστριακό Σοσιαλιστικό Κόμμα. Το αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής –αυτής της νόθας μορφής ιστορικού συμβιβασμού που, στην Αυστρία, ανακαλεί μάλλον το σικελικό παρά το ρωμαϊκό μοντέλο, έναν κάποιο τρόπο προσεταιρισμού της εύνοιας των παλαιών–, το αποτέλεσμα αυτής της κατάργησης όλων των δημοκρατικών αρχών είναι γνωστό: ακούει στο όνομα Jörg Haider.

Ο Jörg Haider θα ήθελε να τελειώνει με την κοινοβουλευτική δημοκρατία. Επικαλείται μια Τρίτη Δημοκρατία –πράγμα που δεν παραλείπει να προκαλέσει συνειρμούς με άλλα συστήματα τρίτου τύπου. Ο Haider θέλει να περιστείλει τις εξουσίες του κοινοβουλίου, να μειώσει τα κυβερνητικά όργανα, να πραγματοποιήσει –προς όφελός του βέβαια– την ταύτιση του Προέδρου και του Καγκελαρίου. Θέλει να κυβερνήσει με δημοψήφισμα. Η εξουσία της πλειοψηφίας οφείλει να περιορίσει τα δικαιώματα των μειονοτήτων, και μάλιστα να αποκλείσει τις τελευταίες.

Η ανικανότητα της Δεύτερης Δημοκρατίας να δώσει λύση στις συγκρούσεις, εννόησε αυτόν τον τύπο ανταρχικής αντιπολίτευσης. Σε μια χώρα όπου ο στοχασμός πάνω στο παρελθόν άρχισε τόσο καθυστερημένα, όπου πάσχισαν να αποφύγουν κάθε σύγκρου-

ση, όπου ο πολιτισμός του δημοκρατικού διαλόγου δεν έχει ρίζες, ο λαϊκισμός ανθεί: ολόκληρη η χώρα μετατρέπεται σε καφενείο.

Μετάφραση από τα γαλλικά:

Κωστής Παπαγιώργης
Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών

* Doron Rabinovici
ιστορικός και συγγραφέας.

Δημοσίευσε το *Papirnik. Stories*, Suhrkamp, Φρανκφούρτη, 1994 και το *Mulleman*, Suhr Kamp, Φρανκφούρτη, 1995.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Επιθεώρηση *Liber*, τεύχος 27, Ιούνιος 1996.
- Der Untertan* (Ο υπήκοος), είναι τίτλος του περιήφτου μυθιστορήματος του Heinrich Mann.